CLASS : 10th (Secondary) **Code No. 108**

Series : Sec. April./2021

Roll No. | | | | | | | | | | |

संस्कृत

भाग – I

(आत्मनिष्ठ प्रश्न)

(Academic)

(Only for Fresh/School Candidates)

समय : 2$\frac{1}{2}$ घण्टे] ***[पूर्णांक : 80* (भाग–I : 40, भाग–II : 40)**

प्रश्न–पत्र दो भागों में विभाजित है : भाग–I (आत्मनिष्ठ) एवं भाग–II (वस्तुनिष्ठ)। परीक्षार्थी को दोनों भागों के प्रश्नों के उत्तर को अपनी उत्तर पुस्तिका में लिखना है। प्रश्न–पत्र का भाग–I परीक्षा आरम्भ होने पर पहले उत्तर–पुस्तिका के साथ दिया जाएगा तथा <u>भाग–II के लिए आखिरी का एक घंटे का समय दिया जाएगा</u> अर्थात् परीक्षा समाप्त होने से एक घंटा पूर्व परीक्षार्थी को भाग–II का प्रश्न–पत्र दिया जाएगा।

भाग–I के प्रश्न–पत्र में कुल 8 प्रश्न एवं भाग–II के प्रश्न–पत्र में कुल 20 प्रश्न हैं।

- *कृपया जाँच कर लें कि **भाग–I** के इस प्रश्न-पत्र में मुद्रित पृष्ठ **4** तथा प्रश्न **8** हैं।*
- *प्रश्न-पत्र में दाहिने हाथ की ओर दिये गये **कोड नम्बर** तथा **सेट** को छात्र उत्तर-पुस्तिका के मुख्य-पृष्ठ पर लिखें।*
- *कृपया प्रश्न का उत्तर लिखना शुरू करने से पहले, प्रश्न का क्रमांक अवश्य लिखें।*
- *उत्तर-पुस्तिका के बीच में खाली पन्ना/ पन्ने न छोड़ें।*
- *उत्तर-पुस्तिका के अतिरिक्त कोई अन्य शीट नहीं मिलेगी। अतः आवश्यकतानुसार ही लिखें और लिखा उत्तर न काटें।*
- *परीक्षार्थी अपना रोल नं० प्रश्न-पत्र पर अवश्य लिखें।*
- *कृपया प्रश्नों का उत्तर देने से पूर्व यह सुनिश्चित कर लें कि प्रश्न-पत्र पूर्ण व सही है, **परीक्षा के उपरान्त इस सम्बन्ध में कोई भी दावा स्वीकार नहीं किया जायेगा।***

निर्देशः —

(i) प्रत्येकं खण्डम् अधिकृत्य उत्तराणि एकस्मिन् स्थाने क्रमेण लेखनीयानि।

(ii) प्रश्नसंख्या प्रश्नपत्रानुसारम् अवश्यमेव लेखनीया।

(iii) श्रेष्ठाङ्कान् प्राप्तये सुवाच्यलेखोऽपेक्ष्यते।

खण्डः 'क'

(अपठितम् अवबोधनम्)

1. अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा निम्नांकितानां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतपूर्णवाक्येन लिखत – $5 \times 2 = 10$

प्रकृतिः मनुष्यस्य उपकारिणी। मनुष्यैः सह तस्याः शाश्वतः, सम्बन्धः। सा विविधरूपेण अस्मिन् जगति आत्मानं प्रकटयति। पशवः पक्षिणः वनस्पतयः च तस्याः एव अङ्गानि। निराशः असहायजनाः तस्याः एव आश्रयं प्राप्नुवन्ति। सा स्वमनोहरेण सौन्दर्येण नीरसं हृदयम् अपि सरसं करोति। सूर्यः चन्द्रः च तस्याः नेत्रे। शस्य-श्यामला एषा भूमिः। विविधाः औषधयः सकलानि खनिजानि न प्रकृतेः एव शोभा।

प्रश्नाः –

(क) प्रकृतिः कस्य उपकारिणी ?

(ख) मनुष्यैः सह कस्याः शाश्वतः सम्बन्धः ?

(ग) विविधरूपेण का आत्मानं प्रकटयति ?

(घ) प्रकृतेः का शोभा ?

(ङ) 'नीरसं हृदयम्' अत्र किं विशेषणपदम् ?

खण्डः 'ख'

(पठितम् अवबोधनम्)

2. अधोनिर्दिष्टश्लोकस्य सप्रसंगं हिन्दीभाषया सरलार्थं लिखत - $1 \times 5 = 5$

वायुमण्डलं भृशं दूषितं न हि निर्मलं जलम्।
कुत्सितवस्तुमिश्रितं भक्ष्यं समलं धरातलम्।।
करणीयं बहिरन्तर्जगति तु बहु शुद्धिकरणम्।।

अथवा

शरीरोपचयः कान्तिर्गात्राणां सुविभक्तता।

दीप्ताग्नित्वमनालस्यं स्थिरत्वं लाघवं मृजा।।

3. अधोनिर्दिष्टगद्यांशस्य सप्रसंगं हिन्दीभाषया सरलार्थं लिखत – $1 \times 5 = 5$

भूमौ पतिते स्वपुत्रं दृष्ट्वा सर्वधेनूनां मातुः सुरभेः नेत्राभ्यामश्रूणि आविरासन्। सुरभेरिमामवस्थां दृष्ट्वा सुराधिपः तामपृच्छत्।

अथवा

गच्छ, गच्छ जम्बुक ! त्वमपि किञ्चिद् गूढ़प्रदेशम्। यतो व्याघ्रमारीति या शास्त्रे श्रूयते तयाहं हन्तुमारब्धः परं गृहीतकरजीवितो नष्टः शीघ्रं तदग्रतः।

4. निर्दिष्टसूक्तिषु ***द्वयोः*** भावार्थं हिन्दीभाषया लिखत – $2 \times 2\frac{1}{2} = 5$

(क) अन्योऽन्यसहयोगेन लाभस्तेषां प्रजायते।

(ख) एकान्ते कान्तारे क्षणमपि मे स्यात् सञ्चरणम्।

(ग) समीक्ष्य कुर्याद् व्यायाममन्यथा रोगमाप्नुयात्।

(घ) नीतिं युक्तिं समालम्ब्य लीलयैव प्रकुर्वते।

5. प्रश्नपत्रे लिखितश्लोकान् विहाय 'शेमुषी भाग - 2' पुस्तकात् ***एकं*** शुद्धं श्लोकं संस्कृतेन लिखत। $1 \times 5 = 5$

खण्डः 'ग'

(अनुप्रयुक्तम् व्याकरणम्)

6. गुणसन्धेः ***अथवा*** विसर्गसन्धेः परिभाषां सोदाहरणं हिन्दीभाषया लिखत। $1 \times 3 = 3$

7. कर्ताकारकस्य ***अथवा*** सम्प्रदान कारकस्य परिभाषां सोदाहरणं हिन्दीभाषया लिखत। $1 \times 3 = 3$

8. (क) उपसर्गस्य परिभाषां सोदाहरणं हिन्दीभाषया लिखत। $1 \times 2 = 2$

(ख) द्वन्द्वसमासस्य ***अथवा*** कर्मधारय-समासस्य परिभाषां सोदाहरणं हिन्दीभाषया लिखत। $1 \times 2 = 2$

CLASS : 10th (Secondary) **Code No. 108**

Series : Sec. April./2021

Roll No. | | | | | | | | | | |

संस्कृत

भाग – II

(वस्तुनिष्ठ प्रश्न)

(Academic)

(Only for Fresh/School Candidates)

- *कृपया जाँच कर लें कि **भाग–II** के इस प्रश्न-पत्र में मुद्रित पृष्ठ **7** तथा प्रश्न **20** हैं।*
- *परीक्षार्थी अपना रोल नं० प्रश्न-पत्र पर अवश्य लिखें।*
- *कृपया प्रश्नों का उत्तर देने से पूर्व यह सुनिश्चित कर लें कि प्रश्न-पत्र पूर्ण व सही है, **परीक्षा के उपरान्त इस सम्बन्ध में कोई भी दावा स्वीकार नहीं किया जायेगा।***

निर्देशः –

(i) प्रत्येकं खण्डम् अधिकृत्य उत्तराणि एकस्मिन् स्थाने क्रमेण लेखनीयानि।

(ii) प्रश्नसंख्या प्रश्नपत्रानुसारम् अवश्यमेव लेखनीया।

(iii) श्रेष्ठाङ्कान् प्राप्तये सुवाच्यलेखोऽपेक्ष्यते।

खण्डः 'क'

(रचनात्मकं कार्यम्)

1. अस्वस्थतायाः हेतोः दिनत्रयस्य अवकाशार्थं वरुणः प्रधानाचार्यं प्रति पत्रं लिखति। लिखिते पत्रे उचित-पदैः रिक्तस्थानानि पूरयत। $5 \times 1 = 5$

सेवायाम्

प्रधानाचार्यः महोदयः

राजकीयः उच्चविद्यालयः,

भिवानी।

(i) .....

सविनयं (ii) ..... अस्ति यत् अहं गत-सांयकालतः (iii) ..... अस्मि। ज्वरतापेन अहं अत्यन्तं कृशः (iv) .....। अतः भवान् दिनत्रयस्य (v) ..... स्वीकृत्य माम् अनुगृह्णातु।

भवदीयः शिष्यः

वरुणः

मञ्जूषा

अवकाशम्, अस्मि, ज्वरपीडितः, निवेदनम्, माननीयाः

2. चित्रं दृष्ट्वा अधः प्रदत्तवाक्यानि पठित्वा च रिक्तस्थानानि उचितमञ्जूषापदैः पूरयत – $5 \times 1 = 5$

(क) अस्मिन् चित्रे ..... वर्णनम् अस्ति।

(ख) ..... मिलित्वा पादपारोपणम् कुर्वन्ति।

(ग) वृक्षारोपणानन्तरं अध्यापिका ..... सिञ्चति।

(घ) बालकाः ..... पादपान् आरोपयन्ति।

(ङ) ..... वृक्षारोपणं लाभकरं भवति।

मञ्जूषा

भूमौ, जलेन, बालकाः, वनमहोत्सवस्य, पर्यावरणदृष्ट्या

खण्डः 'ख'

(पठितम् अवबोधनम्)

3. रेखांकितपदानि आधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत – $3 \times 1 = 3$

(क) बुद्धिमती चपेटया पुत्रौ प्रहृतवती।

(ख) व्याघ्रं दृष्ट्वा धूर्तः शृगालः अवदत्।

(ग) त्वं मानुषात् बिभेषि।

4. प्रदत्तगद्यांशं पठित्वा प्रश्नोत्तराणि संस्कृतेन लिखत – $2 \times 1 = 2$

अग्रिमे दिने स आरक्षी चौर्याभियोगे तं न्यायालयं नीतवान्। सर्वं वृत्तमवगत्य सः तं निर्दोषम् अमन्यत आरक्षिणं च दोषभाजनम्। किन्तु प्रमाणाभावात् सः निर्णेतुं नाशक्नोत्।

प्रश्नाः –

(क) आरक्षी तं किमर्थं न्यायालयं नीतवान् ?

(ख) कस्याभावात् सः निर्णेतुं नाशक्नोत् ?

5. प्रदत्तश्लोकं पठित्वा प्रश्नोत्तराणि संस्कृतेन लिखत – $2 \times 1 = 2$

दुष्कराण्यपि कर्माणि मतिवैभवशालिनः।

नीतिं युक्तिं समालम्ब्य लीलयैव प्रकुर्वते।।

प्रश्नाः –

(क) दुष्कराणि कर्माणि के प्रकुर्वते ?

(ख) 'दुष्कराण्यपि' इति पदस्य सन्धिच्छेदं कुरुत।

खण्डः 'ग'

(अनुप्रयुक्तम् व्याकरणम्)

6. यथानिर्दिष्टशब्दरूपाणि लिखत – $3 \times 1 = 3$

(क) देव - तृतीयाविभक्ति - एकवचने =

(ख) कवि - चतुर्थीविभक्ति - एकवचने =

(ग) नदी - प्रथमाविभक्ति - बहुवचने =

7. यथानिर्दिष्टधातुरूपाणि लिखत - $3 \times 1 = 3$

(क) कृ - लट्लकार् - प्रथमपुरुष - एकवचने =

(ख) पठ् - लृट्लकार - मध्यमपुरुष - एकवचने =

(ग) हस् - लट्लकार - प्रथमपुरुष - बहुवचने =

8. प्रदत्त-उपपदविभक्तिवाक्येषु उचितविभक्तिप्रयोगं कुरुत - $3 \times 1 = 3$

(क) ..... निकषामृतशरीरं वर्तते। (राजमार्गं/राजमार्गेण)

(ख) छात्रः ..... प्रतिगच्छति। (विद्यालयं/विद्यालयात्)

(ग) ..... बहिः वनम् अस्ति। (ग्रामं/ग्रामात्)

9. प्रदत्तवाक्येषु रिक्तस्थानपूर्तिम् अव्ययपदैः कुरुत – $3 \times 1 = 3$

(क) ..... जीवनं दुर्वहम् अस्ति। (अत्र/तत्र)

(ख) भूकम्पितसमये ..... गमनमेव उचितं भवति। (बीहः/दूरम्)

(ग) इदानीं वायुमण्डलं ..... दूषितमस्ति (एव/भृशं)

खण्डः 'घ'

(बहुविकल्पीयप्रश्नाः)

प्रदत्तचतुर्षु उत्तरेषु शुद्धम् उत्तरं चित्वा लिखत – $11 \times 1 = 11$

10. 'प्रकृतिरेव' इत्यत्र कः सन्धिः वर्तते ?

(i) प्रकृतिः + एव (ii) प्रकृति + रेव

(iii) प्रकृतिरे + व (iv) प्रकृतिः + देव

11. 'कज्जलमलिनम्' अत्र कः समासः ?

(i) बहुव्रीहिः (ii) कर्मधारयः

(iii) द्वन्द्वः (iv) द्विगुः

12. 'समीरचालिता' अत्र समासविग्रह किं भवति ?

(i) समीरेण चालिता (ii) समीराय चालिता

(iii) समीरात् चालिता (iv) समीरेषु चालिता

13. 'दुर्दान्तैः दशनैः' अत्र विशेष्यपदमस्ति ?

(i) दुर्दान्तैः (ii) दशनैः

(iii) दान्तैः (iv) दुरैः

14. 'पाषाणी सभ्यता' अत्र विशेषणपदमस्ति ?

(i) पाषाणी (ii) सभ्यः

(iii) ता (iv) सभ्यता

15. 'स्थितः' अत्र कः प्रत्ययः ?

(i) क्त (ii) क्तवतु

(iii) तः (iv) स्थि

16. 'कृत्वा' अत्र कः प्रत्ययः ?

(i) अनीयर् (ii) क्त

(iii) क्त्वा (iv) तल्

17. 'संपत्तौ' अस्य विलोमपदम् वर्तते ?

(i) विरतौ (ii) विगतौ

(iii) विसतौ (iv) विपत्तौ

18. 'पाषाणम्' अत्र समानार्थकपदम् अस्ति ?

(i) आम्रम्
(ii) वनम्
(iii) प्रस्तरम्
(iv) तनुः

19. 'सप्तवादनम्' कः समयो भवति ?

(i) सात बजा है
(ii) आठ बजा है
(iii) नव बजा है
(iv) छः बजा है

20. '3 : 30' संस्कृतभाषायां किं भवति ?

(i) सार्धपञ्चवादनम्
(ii) सार्धषड्वादनम्
(iii) सार्धत्रिवादनम्
(iv) सार्धदशवादनम्